

Аспарух Панов

РАЗЛИЧНИЯТ МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ

София, 2013

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

Снимка на корицата: Васил Къркеланов

© Аспарух Панов, автор, 2013

© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-231-6

Аспарух Панов

РАЗЛИЧНИЯТ МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ

РАЗГОВОРИ СЪС
СИМЕОН САКСКОБУРГГОТСКИ

Разговори за свободата и върховенството на закона,
за държавността и институциите, за политиката
и почтеността, за националните интереси без илюзии
и за евроинтеграцията на България

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор. Архитектура на съгласието	7
Въведение.....	15
<u>Част 1.</u> Голямото завръщане (1996–2001)	19
<u>Част 2.</u> Различният министър-председател. Успехи и предизвикателства пред либералното правителство (2001–2005)	45
<u>Част 3.</u> Управлението на тройната коалиция: необходимият държавнически компромис (2005–2009).....	71
<u>Част 4.</u> Популизъм след либерализма (2009–2012)	81
<u>Част 5.</u> Собствеността е битието на свободата. Реституцията на царските имоти – политически перфектна, публична и прозрачна	89
<u>Част 6.</u> За България в Европа и за националните интереси без илюзии.....	99
Именен биографичен показалец	109
Използвани съкращения.....	119

АРХИТЕКТУРА НА СЪГЛАСИЕТО

Предговор

Нямах представа защо така внезапно Аспарух Панов поиска да се запознаем. Мълчаливо ми подаде обикновена папка и зачака моята реакция. Прочетох заглавието: „Разговори със Симеон Саксбургготски“. Признавам изненадата. Царят? Защо сега? Какво общо имам аз?

Зачетох произволни пасажи от текста. Дочетоха ми се още и още. Започнах да схващам, че това е една очаквано неочаквана – не, може би неочаквано очаквана книга. Хрумна ми, че след като е минало достатъчно време от управлението на неговото правителство и страстите са позагълхнали, мнозина като мен усещат неосъзната потребност да понаучат още нещо за изчезналия от телевизорите Цар и неговото управление. Може би този път от него, защото досегашният спомен, онова леко позабравено в главата, са само собствени интерпретации.

Защо подобно неволно омекване и връщане към точно онези години? Споменът ми е за спокойно време. И за първи януари две хиляди и седма година, влизането на България в Европейския съюз. Това не е дело само на тогавашния ни странен министър-председател, обявен по този, че и други поводи за „Господин Европа“ – не, партиите и народът желаеха историческия реванш за България. Въпреки това споменът, който ми остана беше, че се случва нещо повече от нормално: денонощна, непозната амбициозна подготовка в протестантски стил, предприемаха се непрекъснати ходове в дипломацията – някои от тях приемани като отстъпления, други не, имаше като че ли едно такова делово и фанатично напрежение върху стремежа

на цял народ да скочи обратно в историята. Подобно нещо не се случва всеки ден, нито даже всяко десетилетие. Това беше неговата настойчивост. Всъщност дали ще ни интересува по същия начин и в същата степен какво мисли всяка друга политическа фигура от прехода?

Библейска драма: това изпъкна пред мен в текста от първата до последната му страница. Драмата на разминаването на две взаимни очаквания – множество българи, стари и млади, с все още неукрепнал усет за демокрацията след 50 години еднопартиен режим очакваха, че Царят ще възкреси някакво романтизирано минало с неговите патриоти, професори, дипломати, офицери, занаятчии (интригуващият образ на миналото се градеше за нас от по-възрастните поколения дискретно и интимно у дома). Царят пък, и той спешен от бързото развитие на промените, е очаквал от нас да бъдем горе-долу същото, с което обстоятелствата са го разделили. Ние бяхме без достатъчно ясна стратегическа цел (съвместният път напред), той – стратег без армия: „Чувствам се неизползван“, прочетох някъде в текста думите на Симеон.

Драма, но не и трагедия. Днес, когато е ясно, че Царят няма намерение да има правителство, се промъква усещането, че разминаването не е било пълно. Факт е, че след 50 години българите и Царят се срещнаха и откриха общото в мечтата за европейска България. Но същият факт има тъмна сянка – влязохме в Европа като успелия да догони последния вагон на изнизващ се влак, свлякал се на пода без дъх. Европа не е крайна, а начална гара. Накъде сега? Този въпрос увисна над българската политика от онзи момент през 2007 г. и се трупат все повече и повече негативи с отрицателна енергия до такава степен, че заплашват с имплозия. Някой от лидерите начерта ли през последните 8 години какъв да е специфично българският път в Европа? Или ще се задоволим с пасивното формално членство, което ни отрежда мястото на последния чин в дъното на класната стая? Какви са новите задачи, които да следва един народ?

При тези обстоятелства изведнъж ми се стори възможно Симеон, който е така сраснат с европейската тема, да излезе още веднъж в откритото пространство и да създаде възмож-

ност за още една среща с него, по-различна от първата. Дори го предричам.

Ако нещо подобно се случи, предполагам, че пак ще предизвика смут сред известна част от българите. Смутът обаче ще бъде по-слаб от първия път: след мандата си Царят направи максимално голяма крачка встрани от политиката – нещо, което никой друг не направи. Нестандартно е да си политик, който не поддържа и не е поддържан от никоя групировка, не държи фанатично на своята партия и т.н. Поведението му бе на политик, който е много, много различен. Това надали може да се отрече.

Ето го може би и разковничето на някои нервни реакции, които помня. Различното от стандарта плаши, независимо дали крие опасност или не. Причината не е в него, а в някои от нас, които останаха доста дълго верни на собствените си подозрения. Страхувахме се от неговата очевидна различност от стандартните политически нрави (прекалено добре не е на добре), некорумпираност (този човек има ли миза?), неангажираност с велики сили (на кого ли слугува), подход (диалогичност). Когато всичко това остана назад във времето, започна да се вижда по друг начин.

Страхът да се загуби колективния характер на държавата беше налице през първите години. „Мисля, че ние тук, може би заради двете поколения от 44-та насам, или пък по други съображения, но има известен комплекс от монархията“, казва Симеон. Не става дума за това, че повечето българи не са имали възможност да посетят европейска монархия, нито за това доколко въпросният народен характер на държавата не се монополизира от съвсем други сили с безкористната помощ на критиците на монархията. Всъщност за монархия говореха само тези, които се страхуват от нея. Царят не пожела да получи „републиканския“ урок, който му размахваха, понеже вместо аргументи в него имаше по-скоро прикрит комплекс; същевременно никога не ни даде урок по „монархизъм“ независимо от опасенията и очакванията.

Царят не присъства в местните монополи, не би и могъл. Британските висши съдии например няма как да се държат като бедни хора с много пари, каквито у нас се появиха. Лорд-

съдиите трябва да са на почтена възраст, да имат известно състояние, да имат десетилетия неподкупна съдийска служба. Как да подкупиш такъв съдия, който няма причини да изгуби най-ценното – доброто име, което ще завещае на синовете си?

Симеон, за разлика от други, не беше партиен функционер. Той не се прояви като чист политик, нито е бил подготвен за това. „Целият живот мисля като държавен глава“, казва Симеон, защото „от малък съм бил подготвян за функцията на държавен глава. Започнах живота си като престолонаследник, който трябваше да поеме ролята на цар“. Все пак ранният момент от демократичното развитие и силно партизираният политически модел в България очевидно принудиха Царя да направи компромис с партийността, т.е. да приеме основаването на партия, по една проста причина: за да има изобщо възможност да продължи прокарването на европейското трасе до неговия край. „Моята основна цел, за която впрочем поех нелекия пост на министър-председател, а и по-късно направих немалко компромиси, загърбвайки дори интереси на собствената ми партия, беше приемането ни в ЕС, връщането ни в общността на европейските държави.“

Особена се оказва царската партийност: единственото възможно „вземане на някаква страна“ е безтегловното за някои място в многопартийната система, наречено център. Но Симеон даде алтернативна дефиниция на центъра като политически либерализъм, търсейки в това възможност за максимално сближаване на полюсите с оглед общата задача. Българският център не беше медиана. Прагматичното виждане за партията като инструмент за осъществяването на непартийна цел създаде твърде нестандартна драматургия на партийно ръководство, което има смисъл не само по себе си, а докато изпълнява надпартийна функция. По този повод в текста видях употребена от Симеон думата „приключи“ във връзка с партийното участие в политиката: самопоставен край, какъвто, признавам, не съм виждал. Симеон Саксбургготски не постави началото на нова партия, както се прави много често от разочарованите от доскорошната си партия у нас.

Мисля, че ако имаше мерна единица за партийност в политиката, биха били измерени стойности, достигащи минимума

за целия преход. „Моята роля виждах като координатор“. Ако и имахме единица за автократизъм, щяхме да отчетем нулеви стойности.

Не познавам лично Симеон и не знам, дали при различни обстоятелства не би бил съвсем друг политик. Но се съмнявам много в това. Беше ясно, че Царят следва без отклонение своето кредо, че „всичко е относително, трябва да се възприема действителността по-спокойно и по-прагматично“. Той постоянно говореше за „феър плей“ и действаше по този начин, както твърдят тези, с които работеше. Трудно ми е да се усъмня в истинността на думите „не се виждах да кацна със самолета от Мадрид и да тръгна да викам долу за едни и ура за други, като не съм бил в кухнята, за да взема легитимно участие, автентично“. Не си спомням факт, който оборва тези думи.

Неговата рецепта на коалиране е партньорите да са колкото може повече, по-различни и взаимно респектирани, а не единомишленици: „За мен колкото е по-широко ветрилото, толкова по-големи са възможностите на едно правителство да разивва страната.“ Тази формула може и да не му е била по вкуса, а само по ума. Тя е противоположност на прочутата политологическа теория на американския професор Уилям Райкър за по-голямата жизнестойчивост на „минималните коалиции“. Предимство на алтернативата на Симеон за България е това, че тя редуцира ефекта от балансиращата малка партия, изразяващ се във възможността от диктатура на едва няколко гласа.

В текста се споменава и за друго убеждение на министър-председателя Симеон Сакскобургготски, което не е по стандартите. То се отнася не до политиката, а до неговия административен подход. Става дума за отвращението от разпространената практика да се сменят чиновниците с идването на власт на всяка нова партия. Функциониращият администратор се сменя само ако си намерил по-добър. Министър-председателят Симеон Сакскобургготски следваше този стар британски принцип от средата на 19 век, известен от прочутия доклад Норкоут-Травелян, който се спазва в много европейски страни.

И още нещо: нямаше онова кланяне нито на изток, нито на запад, нито на север, нито на юг. „Роден в една сравнително

малка страна, изпитвам непоносимост към диктати от по-големите страни.“

Дотук – всичко много добре. Най-доброто обаче е когато се следва докрай една-единствена ясна кардинална цел. Тя беше „всичко в името на европейското членство на България“. От нея нямаше отстъпление и затова имаше успех. Беше постигната по единствения възможен начин, характерен за стратегическите цели – чрез надпартийно съгласие. Партиите и партийците имат склонността да мислят в рамките на мандати и в името на интереси. Стратезите, обратно, мислят и работят за съдбата на всички отвъд мандатите. „И колкото и да се критикува Европа, колкото и кризата на ЕС да е в момента още дълбока, няма две мнения, че ще бъде преодоляна, и че ние вървим нататък с по-някаго по-малка скорост, но нямаме друг избор.“

Царят се прояви като стратег на прехода, не на промените, които имаха други стратегии преди това. Държавната стратегия е дълъг път на нацията към себе си, а не крайна цел, колкото и голяма да е тя. Стратегията е единственият инструмент, който може да произвежда „чудо“, както германското, японското или южнокорейското чудо след унищожителните исторически периоди. България най-после излезе от Втората световна война със затварянето на един 100-годишен исторически цикъл, започнал с обявяването на пълната Независимост в Търново през 1908 г. и завършил с подписването на присъединяването към ЕС в Люксембург през 2005 г.

Голямата драма на този процес е в отстъплението, което въпросните стратегии на промените допуснаха в най-първите години на демокрацията: „Ако в начало от след 1989 г. властите бяха решили да постъпят като в Германия – да блокират незабавно досиетата и да започне проверка или лустрация, всичко би се развило по друг начин.“ За съжаление всичко оттук нататък протече половинчато, включително срещата ни с Царя.

Никой не е безгрешен. И аз като Симеон Сакскобургготски уважавам мнението, изказано от друг, но това автоматично означава да не се съглася с някои постановки. Оправдавам допуснатите пропуски с историческия момент, с неподготвеността на всички без няколко функционери от времето на еднопартийния режим, които трансформираха политическата си власт в

икономическа, а сетне обратно – придобитата икономическа в нова политическа. Преодоверяването на активисти от миналото беше продължение на грешката, с която започнаха промените. Надявам се Царят като диалогична натура да приеме наличието на такова мнение. Мисля, че с тези хора не се прави бъдеще, те се опитват да го монополизират.

Няма да коментирам чисто политическото и злободневно съдържание на разговорите на Аспарух Панов със Симеон Сакскобургготски – избори, ножове в гърба, обидните квалификации, имотите, отношенията с министър-председателя Борисов и други злободневки. Българските политолози и социолози предостатъчно говорят и пишат за проценти, изборни резултати и историята на това или онова правителство.

Но кой ще обърне най-после внимание на несбъднатото бъдеще? Разговорите със Симеон са за основите на несбъднатото бъдеще, не за миналото. А трябва да си помогнем за това бъдеще, защото който не управлява бъдещето си, нечие друго бъдеще започва да командва него.

Република или монархия? Това определено не е книгата, в която се коментира формата на държавно устройство. „Идеалът винаги е бил една свободна България. Ето заради това ми се стори некоректно да наблегна върху „или-или“, република или монархия“. Немалко хора обаче ще са склонни първо да подозрат тъкмо това: няма начин да не се прави реклама на монархията, след като се разговаря с Цар. Но ето – факт, не това е центърът на гравитация на казаното, а бъдещето, в името на което един цар участва в републиканското устройство и вероятно е готов да продължи без оглед на този кой знае защо щекотлив въпрос за някои.

Неразумно е една историческа личност като Симеон да плаши, нито да се подминава. Тя може да служи за окуражаване на тези, които чувстват в себе си сродни черти и ги ценят. Демократичната култура се гради бавно, през поколения. Това, което е индивидуален опит за първото поколение става ценност за следващото поколение и чак за третото – истинско вътрешно убеждение, следващо от толкова много проби и грешки.

Проблемът е, че няма време, европейската идентификация трябва сега. Затова на европейска България е необходим все-

ки, който по един или друг начин е подготвен да сътрудничи. Като сме го захванали, да вървим нататък. Или да се откажем? Споделям оптимизма: България е малка, нямаме повече време. Споделям и страха, че неродената стратегия за това какво правим след 1 януари 2007 г. ще се сблъска рано или късно с ниҳилизма, макар двете да не споделят една и съща орбита.

Историята криволичи. Веднъж едни страни са нагоре, после – други. Времето обаче е праволинейно. Някой ден мекандрите на историята на даден народ отново изневиделища застигат времето, пресичат го отново, лъчът му ги озарява. За народите времето е независима променлива, а не историята. Единствено важно е то да не спре. Енергията е в качествените идеи за бъдещето, не интерпретациите на миналото. *Historia magistra vitae est*, историята е учителка на живота, но само когато не се губи стремежът да се настигне времето. Трябва да съхраним паметта за всички факти до един, а не за отделните интерпретации, родени от частичните гледни точки. Тогава историята ще догони времето и ще ни научи как да го владеем. Левски е казал това най-добре, толкова добре, колкото никой политик, държавник или революционер по света: „Времето е в нас и ние сме във времето, то нас обръща и ние него обръщаме.“ Колко различно от „времето е наше“... Ще трябва да съхраним паметта, за да настигнем времето, иначе то ще отлети.

*Проф. Тодор Танев
Възкресение 2013 г.,
Дуранкулак, Добруджа*

ВЪВЕДЕНИЕ

България след 1989 г. не е имало по-типичен изразител на европейска политическа култура от Симеон Сакскобургготски. Просто е удивително излъчването и политическото поведение на този забележителен човек на фона на всезнайковщината, агресията и арогантността на голяма част от домораслия ни „политически елит“. Със завръщането си след 50-годишно изгнание той умиротвори (макар и за кратко) обществото и се опита да цивилизова политическия живот като се противопостави на взаимната ненавист и конфронтацията. Ако човек не го е виждал в международно обкръжение, нищо не знае за него. В такава среда Симеон Сакскобургготски е в стихията си, сменя езици и теми с удивителна лекота и убедителност и води разговорите задълбочено, с огромно уважение към партньорите и с наистина царски маниери. За първи път България бе представяна пред света по толкова впечатляващ начин.

Благодаря изключително много на Симеон Сакскобургготски, че прие поканата ми за тези разговори. Съществуват много причини, поради които бе толкова важно да бъдат чути и запазени за историята мненията и позициите на последния български цар и бивш премиер по някои наистина фундаментални въпроси на българския преход и адаптацията ни към европейските структури и правила. Тези причини са свързани със засилването на антидемократичните тенденции в политическия и икономическия ни живот. Свидетели сме на настъплението на една амбициозна, цинична, арогантна и безскрупулна вълна на елементарно национал-популистско говорене, която залива публичното и медийното пространство. Замазват се и се манипулират постфактум основните политически и икономически постижения на трите правителства между 1997 и 2009 г., като по този начин се подменят фактите от най-новата ни история.

Оплюват се водещи личности на прехода, обезмисля се ролята на институциите и позитивната приемственост в тяхната дейност, нарушават се принципите на разделение на властите, ограничават се гражданските права и медийните свободи, а клиентелизмът се превръща в основна ценност на управляващата върхушка.

Затова има значение да чуем аналитичните оценки на Симеон Сакскобургготски точно днес, когато от политическия речник изчезнаха основни понятия като толерантност, диалогичност, консенсус, дискуссионна и коалиционна култура, а политическият дебат се превърна в махленска свада. И не на последно място, наистина бе крайно време Симеон Сакскобургготски да отговори публично и както подобава на всички обидни квалификации, инсинуации и безпочвени обвинения през годините, на грубото посегателство върху частната собственост на неговото семейство, което поставя под съмнение политическата справедливост на реституцията като цяло и представлява косвена заплаха за реституираните имоти на милиони български граждани.

И на края – нещо лично. Много хора са ме питали защо толкова емоционално симпатизирам на Симеон Сакскобургготски и какво общо мога да имам с него. Винаги съм обяснявал, че ние имаме обща съдба. И на двама ни, и на милиони като нас, комунизмът ни отне свободата и възможността за избор. Царят не можеше да се върне в Родината си, а аз не можех да замина на Запад... Днес, като свободни български граждани, ние отново имаме нещо много общо, но вече не като съдба, а като европейска и евроатлантическа кауза. Освен това, към последния български цар Н.В. Симеон II изпитвам дълбока „историческа“ симпатия далеч преди 1989 г. И в моя род, и в рода на съпругата ми се пази историческата памет за ролята на Царското семейство за превръщането на България от балканска провинция в модерна европейска държава. Винаги съм държал на приемствеността и в семейството, и в науката, и в политиката. Много знаково в тази посока бе честването на стогодишнината на българската независимост през 2008 г. Ако обявяването на независимостта през 1908 г. от Цар Фердинанд Български бележи началото на пътя ни към Европа, то подписването на договора

за присъединяване към ЕС от неговия внук Симеон в качеството на български министър-председател бележи края на този дълъг път. Какъв по-добър позитивен пример за приемственост в българската държавност. Стига да можеш да я почувстваш и оцениш.

Настоящия разговор проведохме през топлите, нежни и очарователни месеци септември и октомври 2012 г. в резиденция Врана на същата масичка, на която на 2 февруари 1945 г. младият Цар Симеон II и царицата майка Йоанна са приели съболезнованията на регента Тодор Павлов за смъртта на предишния регент – чичото на Царя княз Кирил Преславски, разстрелян през изминалата нощ от „народната власт“ заедно с другите двама регенти, 8 царски съветници, 22 министри от предишните три правителства, 67 народни представители и 47 генерали от българската армия, осъдени на смърт от т.нар. „народен съд“. Понякога приемствеността в държавността може да бъде и твърде зловеща. Дано подобни времена да не се повтарят никога!

Аспарух Панов

Част 1.
ГОЛЯМОТО ЗАВРЪЩАНЕ
(1996–2001)

Аспарух Панов: *На 25 май 1996 г. Вие се завърнахте в България след 50-годишно изгнание и бяхте посрещнат с неописуем възторг и общонародна подкрепа в цялата страна. Тази подкрепа бе многопластова, с най-различни нюанси. Освен дълбоко емоционалната страна, посещението Ви имаше и огромно политическо значение, поне за нас, „посрещачите“. По време на управлението на Виденов бяхме загубили много от надеждите си. България бе доведена до икономически и до политически крах. Рухването на банковата система, рязкото увеличаване на организираната престъпност, почти пълното унищожаване на дребния бизнес, посегателствата върху независимостта на съдебната власт, медиите и неправителствените организации, както и хиперинфлацията в началото на 1997 г., ни отдалечиха максимално от модела на преход, наложил се в Централна Европа. И тук бих желал да Ви попитам: Бяхте ли готов тогава да разговаряте за тези реалности? Какво Ви казаха обикновените хора, политиците, представителите на бизнеса, културата, науката? Какво очаквахте от Вас тези, които така възторжено Ви посрещнаха? Как усетихте Вие тогава обществените настроения? Какво Ви направи най-силно впечатление? Какви послания се опитахте Вие да отправите тогава към обществото?*

Симеон Сакскобургготски: *Както знаете, трудно е да се обобщава. Още повече, като погледнем колко години са минали от тогава. Това, че очакванията са били огромни, според*

мен, идваше от факта, че беше нещо ново, различно – изведнъж Симеон се завръща, беше истински феномен в онзи момент. За много хора сигурно е било вид сантиментално изживяване, тъй като помнят годините преди 44-та. За други пък – среща с личност, която олицетворява една историческа институция, обявявана за враг и заклеявана в продължение на много време от режима. Може би е имало очаквания за възмездие или за радикална промяна в управлението на страната. Мисля, че е смесица от много неща, дори, аз примерно, не очаквах подобно посрещане. Все пак, това беше по време на правителството на Жан Виденов, и си мислех дали няма да има много и по-енергични мерки, които да предотвратят големия ентузиазъм... Всичко зависеше разбира се, от момента, от хората, с които се видях. Първоначално това бяха личности, свързани с времето преди „Девети“ – като запасните офицери от „Военното на Н.В. училище“, роднините на жертвите от народния съд, представители на църквата. „Официалната“ покана бе подписаната от сто и един интелектуалци, сред които имаше и личности, които представляваха и други тенденции, но като цяло бяха хора с подобни нагласи. След това вече се видях и с бизнесмени, и с хора, свързани с финансите, с икономиката, защото те знаеха, че аз идвах от частния сектор и че имах не само връзки, но и опит в тази област, така че в разговорите си спомням, че ми задаваха много въпроси от икономическо естество... Политическите теми, както винаги, се обсъждаха под формата на какво не върви и какво би трябвало да се направи, но, бих казал, засягаше се доста общо. Усещах тогава, че имаше немалко промонархически изказвания, които, разбира се, сега съвсем не се чуват, но това също е за мен много показателно – имам предвид, еволюцията, да не кажа метаморфозата, която много монархисти претърпяха от 96-та до сега, 2012. Всеки има право да си промени мнението, но пък за мен е интересно като явление (сmee се).

За мен посланието беше да обърнем страницата на миналото и да гледаме напред. Може би бях повлиян от испанския преход, а и от това, в което винаги съм вярвал и което бях научил и възприел като „ролята на Царя“, който да е безпристрастен, и най-вече, на всички българи. Това беше ос-

новното ми послание и за това не пожелах да правя крайни изказвания. Въпреки че доста хора, преди да дойда още, ме бяха посъветвали, като стигна, веднага да направя няколко много по-конкретни и директни заявки. Това ми се струваше некоректно, защото, най-накрая, колкото и да съм бил подготвен от толкова години, стъпвах в България за пръв път след петдесетгодишно изгнание. Независимо от всички сведения и цялата ми информираност, нямах създаден усет за настроеността на „улицата“, липсваше ми директният контакт с ежедневието на хората. Трябваше да проведа множество разговори и срещи, за да формирам мнението си. Оттук може би, възникнаха и първите разочарования у някои от моите „посрещачи“. Няма да забравя например в Пловдив, речта от балкона на хотел Тримонциум на тогавашния кмет Спас Гърневски, от СДС беше. Той изнесе една невероятна реч, с такова ораторско умение и ентузиазъм, които естествено въздействаха на хората. Усещах надигашото се въодушевление по изражението на събралите се на митинга, отделно видях и 8 линейки, строени в средата на площада, явно за всеки случай. Всичко това ме стресна и изведнъж си помислих: внимавай, защото тук вече може да има последици, при една непремислена дума от мен, или ако продължа в същия дух, в който г-н Гърневски говори. И дори се сетих за похода на Мусолини – 1922 година. Тогавя взех думата и се изказах в един много по-уравновесен и спокоен тон, съвършено различен от очаквания и видях в очите на по-близките хора, които ме придружаваха, не чак разочарование, но определено учудване и изненада. Просто настроението се беше сменило – хората престанаха да викат, да прекъсват с аплодисменти или да скандират. Усетих, че присъстващите си бяха дали сметка, че аз имам друго виждане за ролята си в онзи момент, за 96-та говорим. И разбрах, може би голяма дума, но че бях буквално контролирал промяната в настроението за няколко минути само. Ако се бях въодушевил от думите на Гърневски, може би щяхме да предизвикаме, Бог знае какви събития. Моята цел тогава не беше да си правя реклама или да налагам своите разбирания, изтъквайки предимствата на монархията пред републиката и да засягам други подобни теми.

А.П.: Вие, разбира се, освен всички тези срещи, за които говорихте сега, имате и политически срещи тогава със СДС, с президента Желев, със столичния кмет Софийански. Как ги оценявате тези срещи сега, 15 години по-късно? Тогава само протоколни ли бяха те или направихте общи анализи на ситуацията? Имаше ли тогава предложения за възможно бъдещо сътрудничество, поеха ли се тогава някакви ангажменти от двете страни? Спомням си първата среща в Солун със СДС, в която и аз участвах и тогава атмосферата беше много добра, чудесна беше и разговорите бяха много оптимистични и позитивни, имаше надежда за добро сътрудничество. Но не знам, през 96-та година ръководството на СДС вече напълно подменено... Така че, какво ще кажете за политическите си срещи?

С.С.: Да, всички срещи бяха много интересни. Например, имаше една среща, която беше покрай рождения ден на бъдещия президент Стоянов, беше точно денят след завръщането ми, на 26-ти май. Влязох в залата, където се бяха събрали да празнуват и ме впечатли атмосферата, която цареше. Определено за мен беше много интересно да се запозная с толкова много политици... След няколко дни беше организирана друга среща горе, на Копитото, която премина след това във вечеря. Спомням си, че взе думата Дянко Марков, от Съюза на репресираните и каза някои, за мен, прекалено радикални неща. Тогава отново се навлезе в един терен, който не беше най-удачният за момента поне, защото това беше едно посещение, което си имаше срок и беше без претенции, а просто един пръв контакт. Срещата ми с президента Желев, трябва да кажа, че много приятно ме изненада. Месеци преди това бяха пуснати в публичното пространство какви ли нелепости по мой адрес. Сигурно около него е имало хора, които бяха се опитали да създават известни настроения или напрежения, защото ние вече се бяхме виждали в Мадрид по време на Световното изложение в Севиля, където разговаряхме много приятно и интересно. При това мое първо посещение президентът Желев ни покани във вила Калина на обяд. Беше една не много голяма маса, сред присъстващите беше например Иван Станчов. След обяда президентът и аз се разходихме, и той зададе няколко въпроса, за

да чуе мнението ми. Тогава наистина ми стана приятно да усетя, че се създаде много хубав контакт помежду ни. Проведох още много срещи. Видях се с д-р Дертлиев също и той остави в мен един изключително приятен и незабравим спомен. С кмета Софийански също, когото пък в последствие видях като министър-председател, 1997 г., когато дойдох от Търново за няколко часа, тук, в София. Той точно се беше завърнал, мисля от Москва, от срещата си с Черномирдин. Да, проведох тогава немалко разговори, цялото ми пребиваване бе много интензивно, напрегнато, изпълнено с нови впечатления, множество срещи не само с общественици или представители на институции, които не бяха идвали преди това в Мадрид, но и с много хора по улиците и площадите, получих стотици подаръци, всичко това бе невероятно емоционално за мен. Но целта беше именно тази – да събера впечатления, да усетя пулса на страната и хората. Аз не идвах да критикувам, поучавам или да изисквам, идвах да се потопя в атмосферата, да почувствам промяната, да изслушам различните гледни точки.

А.П.: И след това завръщане, каквото и да сте говорили, каквото и да сте мислили, Вие станяхте част от нас, така или иначе, споделяхте нашите проблеми и надежди, присъствахте вече в нашия живот непрекъснато, и в общественото, и в медийното пространство. Вече почнахте често да пътувате между Испания и България, срещяхте се с много влиятелни личности, българи и чужденци, представители на различни политически, обществени, академични и бизнес среди. Тук има един деликатен въпрос: Каква беше Вашата позиция по отношение на масовите протести през 1997 г. и предсрочните парламентарни избори? Тогава имаше много противоречиви публикации. И това, което най-много искам да Ви питам, все пак, защото останаха, такива едни легенди се разправяха за Вашата подкрепа за коалицията Обединение за национално спасение (ОНС), на предсрочните избори, около Ахмед Доган, Димитър Луджев и Александър Каракачанов? Действително ли ги подкрепихте с името си и личността си, за сметка на СДС и коалицията около СДС? Защото те изкараха едни предизборни плакати с Вашия портрет...

С.С.: Да, да, но не умишлено, във всеки случай. Естествено наблюдавах тези събития и си ги спомням добре, защото получих тогава обаждания от най-различни среди, подканяйки ме да посетя пак София, един вид да се намеся и да взема страна, нещо което тогава ми се стори прибързано, изкуствено и най-вече – некоректно и неетично. Не се виждах да кацна със самолета от Мадрид и да тръгна да викам долу едни или ура за други, когато не съм бил в кухнята, за да взема легитимно участие, автентично, а не само за „pro domo sua“, само за собствена реклама. Освен всичко това аз вече чувствах известно намерение за монополизиране на образа на Симеон от страна на отделни личности от ръководството на СДС, включително с изисквания към мен, апелирайки към моя патриотизъм, включително ми бяха предлагани проекти от видни юристи от средите на Съюза за възстановяването на Търновската Конституция. Тогава дойдоха в Мадрид [става дума за ОНС] и говорихме, разбира се, относно идеята за едно движение, което да е като широко ветрило, обхващащо различни тенденции, която ми се стори интересна. Дали някои от нещата са били изтъкувани по малко пресилен начин или не, или пък тенденциозно, дали всеки си е направил заключенията, които са му били удобни... Знаете ли, толкова пъти, вече съм на възраст, ми се е случвало, не казвам за конкретния случай, но по принцип от медиите или хора, с които съм се срещал, да ми бъде слагана в устата някоя и друга дума, която не е моя. Затова казвам, че може би да е имало изказвания от рода на „Симеон е с нас“, или „Симеон одобрява и идеята“. Но едно е да харесваш, да одобряваш дадена тенденция, друго е активно да я подкрепяш или да работиш за нея. Това, за съжаление толкова пъти ми се е случвало, че ме прави доста пестелив в думите, защото много пъти има хора, които взимат собствените си желания за факти...

А.П.: *Особено в политиката...*

С.С.: В политиката, да. И не казвам, че това е злонамерено, просто е част от човешката натура. Ако някой иска да изопачи част от разговор, винаги може да го направи. Въпреки това, аз предпочитам да говоря свободно по време на срещите си, без свидетел. Има политици, които въобще не приемат такъв

подход, за да могат да ползват „свидетелски показания“ при необходимост. Аз пък предпочитам на четири очи, защото намирам, че така човек се чувства свободен да изрази мислите си по-директно, а и най-вече е знак на уважение към събеседника. Доста често се случва тези, които уж водят записки за срещата, всъщност се отчитат на друго място.

А.П.: Сега продължаваме нататък. Отново, разбира се, за този период 1996 – 2001. Да си кажа честно – да си призная поне – и аз и хората около мен, и приятелите ми, всички очаквахме активното Ви включване в българската политика. Имаше вече такива индиректни индикации. Междувременно, още през 1996 г. Върховният съд взе решение за реабилитация на осъдените от Народния съд, между които е и чичо Ви, княз-регентът Кирил Преславски и още десетки видни личности – премиери, министри, депутати, общественици, военни. Много важно беше през 1997 г., тука си спомням след една среща с Вас, президентът Петър Стоянов изрази публично пред медиите становището си за незаконността на референдума от 8 септември 1946 г. и заяви, че е проведен в условията на чужда военна окупация и против разпоредбите на конституцията.

С.С.: Което си е факт.

А.П.: През 1998 г. Конституционният съд единодушно прие прочутото решение, с което тогава обяви за противоконституционна конфискацията на имотите на Вашето семейство. Справедливостта и върховенството на закона като че ли започнаха да възтържествуват. Малко по малко, като че ли България започна да се превръща в нормална демократична държава. Сигурно са Ви питали много пъти за тези толкова решаващи години в живота Ви, но искам и аз да Ви попитам – какви бяха Вашите намерения тогава – участие в президентските или в парламентарните избори? Предвиждахте ли изобщо възможност да се кандидатира-те за президент при недомислията в българската конституция? За политическите наблюдатели като че ли това бе най-естественото за личност като Вас, с огромните Ви международни контакти и след като сте били така или иначе формално „държавен глава“. Изненада ли Ви тогава сезиране-

то на Конституционния съд в края на 2000 г. от 75 депутати, основно от СДС, относно изискването кандидатът за президент да е живял последните пет години в България?

С.С.: Да започна малко от по-назад, да върнем лентата. От малък съм бил подготвян за функцията на държавен глава. Започнах живота си като престолонаследник, който трябваше да поеме ролята на цар. Майка ми [Йоанна Савойска] и всички останали около мен ме подготвиха именно за това. През 50-те години в изгнание това е ролята, която олицетворявах. Като казвате, да се включа в политиката, фактически за мен щеше да бъде да се възстанови Търновската конституция. Това щеше да бъде естественият изход от 50-те години усилия за поддържане на една и съща линия и поведение. Но, разбира се, това беше невъзможно. От друга страна, поради моите убеждения считах, че беше некоректно или дори нелоялно, едва 7 години след събитията да дойда и да кажа: „вижте, аз съм най-подходящият“ или „Формата на управление, която аз представлявам, отговаря на истинската демокрация, и затова нека да се върнем към времената преди 1944“. От една страна щеше да бъде страхотна заявка и може би правилната, имайки предвид, че периодът от 1944 до 1989 не се слави с особено добра международна оценка по зачитане на принципите на демокрацията. Но именно заради това, не исках да изглежда, че съм воден просто от амбицията да си възвърна мястото, което историята ми е дала, за сметка на една прощаваща по пътя на свободата република. Не виждах защо трябва аз да усложнявам още повече представата на хората за демократичност и да заявявам: „Не, монархията, конституционната монархия е идеалната система.“

По-късно се добавиха тези решения или може би по-добре да ги наречем маневри, за „петте години пребиваване в страната“. [Има се предвид сезирането на КС в края на 2000 г.] Знаете ли, за мене това е „идеалният“ пример за създаването на административна пречка за една отделна личност, но рикошетът е фатален и неизбежен за тези, които са го провокирали.

А.П.: Не може да има конституция, в която да има членове за определени личности.

С.С.: Ето, точно, по мярка.

А.П.: Много добре го казахте, Вие много добре знаете, че тогава имаше един член за Вас и един член за Андрей Луканов.

С.С.: Да, да – да е роден в България и да е пребивавал в страната през последните 5 години.

А.П.: Но този текст, който възбуди духовете още при своето създаване, десет години по-късно, през 2001 г., когато преговаряхме за членство в ЕС, той звучеше като пълен анахронизъм.

С.С.: Да, като дискриминация.

А.П.: Затова ние някак си очаквахме, че Конституционният съд може да даде и една по-модерна интерпретация, една по-разкрепостена. За голямо съжаление обаче, Конституционният съд тогава не го направи и реши: „За живеене в страната по смисъла на чл. 93, ал. 2 от Конституцията се приема и престоят в чужбина за времето, в което български гражданин е изпратен там от българската държава.“

С.С.: Сиреч командирован, да.

А.П.: Защо, от къде накъде само за хора, които са изпратени там от държавата. Това така или иначе остана тогава загадка за всички. Това вече беше 2001 г., не беше 89-та, защото вече голям брой българи живееха в България, но пътуваха непрекъснато. Работеха за по-дълги периоди зад граница, изобщо мобилността по местоживеене е основна характеристика на живота ни. Та през тези пет години, ако смятаме петте години, за които става дума – между 1996 г. и 2001 г., независимо дали бяхте физически в България или в Испания, Вие вече живеехте в България, работехте за България и сигурно бяхте много по-известен и ангажиран български гражданин от тези депутати, които бяха сезирали Конституционния съд. Вие бяхте вече приел тази роля на български посланик на добра воля и така погледнато, в мадридското Ви жилище се водеше много по-активна

дипломатическа дейност в полза на България, отколкото в много посолства...

С.С.: С цялото ми уважение, но определено да! А и преди да са се родили много наши съвременни политици, вече го правех. И от патриотизъм, и по убеждения, ролята ми е била такава и хората, които са контактували с мен, и които са ме уважавали, са го разбирали. Идеалът винаги е бил една свободна България. Ето заради това ми се стори некоректно да наблегна върху темата „или-или“. Република или монархия, съдейки по посрещането 1996 година, ако имах по-малко скрупсули, можеше дори да опитам нещо подобно, и кой знае как щяха да реагират хората. Но мисля, че ние тук имаме, може би заради двете поколения от 1944 насам, или пък по други съображения, но има известен комплекс от монархията. Дали на много хора не им е ясно какво представлява една конституционна монархия, или пък са убедени, че конституционната република е по-демократична. Там има нещо, което аз трудно мога да си обясня и го усещам до ден днешен – съществуват като че ли немалко предубеждения, наслоени от негативната пропаганда през годините, чувствам как често се задейства комплексът към моята личност като носител на тези ценности. Всичко това ни пречи да оценим историята в пълния ѝ смисъл и да извадим поуки от миналото, без да го натоварваме със субективни оценки, продиктувани от интересите на силните на деня. Сами ще се учудим, ако се отърсим от наложените ни отрицателни квалификации за онова време и разгледаме обективно историята, колко повече са фактите, които да ни карат да се гордеем с Третото българско царство, отколкото тези, за които да съжаляваме. Но... какво да се прави, явно дистанцията на време все още е малка, за да може да се отсее истината от идеологическите клишета.

А.П.: *За съжаление това е преди всичко културен въпрос и това се дължи на тези 45 години, в които масираната пропаганда, това промиване на мозъците е изиграло своята роля.*

С.С.: Да, все още ще срещнете в книги, с претенциите да бъдат исторически, понятия от рода на „монархо-фашизъм“ – типичен пример за шаблоните на съветската пропаганда. Все повече са историците у нас, които признават, че подобно по-

няние е изцяло лишено от смисъл. В никой момент конституционната монархия, с традиции у нас, не се е превръщала във фашистки режим. И с това изречение не искам да отрицвам безкрайни дискусии, всеки може да тълкува фактите, както пожелае и да има свое мнение за тях. Просто казвам, нека да гледаме на тях възможно най-обективно и да се отърсим от политическите предразсъдъци, когато оценяваме историята.

А.П.: Бе отнета на хората цялата им история – родова, семейна, политическа... Колко пъти са унищожавани елитите ни... това е една дълга тема. Но много се радвам, че Вие повдигнахте този въпрос и тогава сте взели това решение – въпреки всичко, въпреки това, за което Вие сте роден, да тръгнете към участие и в една република, в политическия живот.

С.С.: Мисля, че взех това решение, защото аз се чувствах, как да кажа, неизползван. За мен всъщност най-удобното щеше да бъде да си остана в Мадрид и от време на време да идвам тук като турист или съветник към някоя институция, да давам акъл, да го кажа по-жаргонно, но без да се ангажирам. Да управляваш в сянка също е много приятна роля, а и не включва отговорности. Но след 50 години, в които все се стараех нещо да направя, нещо да допринеса за България, ми се стори прекалено удобно и егоистично, и си казах: „Я по-добре да участвам, щом като има потенциал, щом като има хора, които вярват в това, което предлагам.“ Затова тогава се забавлявах много, като виждах как някои анализатори или отделни медии ме определяха като популист. Това е чудесен комплимент за мен. Защото аз, който съм толкова срамежлив и затворен, и всяка дума я премислям и внимателно преценявам как и какво да кажа, да ме нарекат популист това беше чудесно...

А.П.: За популизма ще си говорим по нататък. Тези хора, които са Ви наричали популист са нямали представа, не са мислели изобщо какво ще стане след 10 години тука и какъв популизъм ще се появи...

С.С.: Е, да! (смее се) Но е интересно, когато се поставят етикети, които понякога са толкова далеч от действителността. Всичко е относително, трябва да се възприема действителността по-спокойно и по-прагматично... Вижте, крайностите

са ми по принцип твърде чужди, ето вече съм на толкова години и не съм се поддавал и до ден днешен на подобни настроения, да не говорим за действия – винаги гледам да бъда обективен и рационален. Помня един господин, който искаше може би да ми даде урок по политика и по демокрация – говорехме за републиката и за Васил Левски, и че той имал специална адмирация към Гарибалди – един вид, републиканските ценности са най-възвишените. Тогава аз казах на този господин, който явно не беше изцяло запознат с европейската история и най-вече италианската: „Ами да, то е наистина така и ме радва, понеже пък Гарибалди е този, който допринесе, и немалко, за обединението на Италия под една корона и в едно кралство.“ Видях, че човекът остана така, пишман, да го кажем, понеже мислеше, че щеше да ми дава лекции по „републиканизъм“.

А.П.: Воден от този прагматизъм, точно на 6 април 2001 г. Вие обявихте участието си в парламентарните избори чрез създаването на НДСВ, политическо движение с Вашето име, тук цитирам: за нов морал в политиката и за почитеност във всичко. В малко, както се каза тогава, американски стил, пред Вашата семейна резиденция във Врана, където сме и тук сега, Вие представихте програмната декларация на движението НДСВ, която и до днес е обект на много противоречиви коментари.

С.С.: Да, да. Е, това е логично.

А.П.: И сега тук, от прагматизма, принципите, ценностите, стигаме до тези „исторически 800 дни“, заложили в програмния документ, през които, както, пак цитирам, – „прочутото българско трудолюбие и предприемчивост“ ще променят живота в България. Тогава Вашите опоненти и медиите, започнаха да броят тези дни и да измерват напълно манипулативно и провокативно конкретния напредък едва ли не час по час и ден по ден... И до ден днешен се удивлявам как това толкова позитивно послание по своята същност се превърна в такава мощна негативна кампания срещу Вашето управление и срещу Вас лично. Какво мислите днес, 11 години по-късно или почти 4500 дни по-късно от тези 800 дни?

С.С.: (смее се) Знаете ли, и на този въпрос се опитвам да гледам с известна доза хумор, защото иначе човек се огорчава, не от действителните факти, а от безбройните нападки. Мисля, че дори се получи като някакво злорадство – брояха се дните с желанието да не се постигнат успехи, а не обратното – да се види докъде сме стигнали за 800 дни. Вие ме цитирахте – за трудолюбието, за предприемчивостта... Това бяха наши българските добродетели, за които съм чувал от майка ми [Йоанна Савойска], от хората, които живееха в чужбина в изгнание, които ми говореха за един народ, който е трудолюбив, пестелив, с огромен потенциал за възраждане. Едно – разчитах значи на тия качества. От друга страна, 800-те дни не бяха никакви каблистични цифри. Помня, че имаше такива тълкувания, пресмятания, от деня на смъртта на Цар Борис, до не знам кога, ще ги нарека направо шуротии. Всъщност срещнах цифрата в програмата на един американец – икономист, който говореше за възстановяване на компания, която е изпаднала във фалит: първата година да се разбере какви са проблемите. Втората – да се приложат мерки и третата година е, когато получават евентуални дивиденди, защото компанията е оздравена. Идеята ми беше да има някакви обозрими срокове, които да заложи в програмата си, и които да са достатъчно реални като възможност за преценка на ситуацията, набелязване на мерките и постигане на резултати. Може би това не стана за 800 дни, но за 1000, което е горе-долу 3 години, имаше постигнати конкретни икономически, а и социални параметри – като безработицата например, които доведоха до промени в живота на хората. Забележете, че аз не съм обещавал благоденствие, нито чудеса, но от нивото, от което тръгнахме, бяха направени много промени. Никой не може да отрече, че бяха започнати реформи, много от които тежки и непопулярни, но които ни водеха към голямата цел – ЕС. Това, което съм запомнил от онези тежки години, беше една фраза, която ме впечатли, признавам доста, поради честотата на употреба от моя екип или хора извън него при опит за промяна на статуквото в някаква област. Запомнил съм как за предложения или идеи, много пъти заимствани и от други страни, чувах – „о, това в чужбина може и да се прави, но тук това е невъзможно“. После се виждаше, че някои от нещата

са реализуеми, и дори се постигаха, но като правило, първият отговор почти винаги беше – „това не може да стане“. С това не искам да оправдавам себе си, просто такива бяха реалностите. Тези 50 години липса на инициативност, на свобода, като че ли бяха пречупили предприемаческия дух на българина, който днес полека-лека се възвръща. Та тези 800 дни имаха за цел да маркират един период за промените, за които исках доверието на хората. Сега от перспективата на изминалите 11 години, горчиво съжалявам, понеже това се превърна в удобна мишена за всеки, който се надяваше да не успеем. Да знаех какви бяха намеренията на някои от нашите политици или подходите им, сигурно нямаше да кажа 800, а хиляда и няколко. Моята основна цел, за която впрочем поех нелекия пост на министър-председател, а и по-късно направих немалко компромиси, загърбвайки дори интереси на собствената ми партия, беше приемането ни в Европейския съюз, връщането ни в общността на европейските държави. А това не беше просто някаква отделна, изолирана цел, извън проблемите на хората. Постигането на тази цел означаваше, че страната ни е успяла да отговори на повечето строги критерии за приемането ни за равноправен член, някои от които доведоха до големи положителни промени в живота на хората.

А.П.: Точно така мисля и аз. Исках Вие да кажете първо, но тук е мястото да си призная, че аз съм от тези, които смятат, че посланието Ви за 800-те дни не беше грешка. Наистина за много кратко време Вашето правителство успя да промени България. Да си говорим честно за това. Дали след 800 дни или след два пъти по толкоз – колкото е целият мандат – но се промени цялата политическа атмосфера. Имаше – както аз го наричам – обществена децентрализация...

С.С.: Деполяризация също.

А.П.: Всички се чувстваха по-свободни, по-независими – местните власти, НПО, медиите, вече ги нямаше партийните секретари и клиенти нито на Виденов, нито на Костов. Та НДСВ нямаше дори местни структури през това време.

С.С.: Не, защото беше нещо свършено ново.